

BİR SANAT ESERİNİ ANLAMA BİLİNCİNE NASIL ERİŞİLİR?

Ali ÇAĞLAR

Başlığımızdan da anlaşılacağı üzere, temel sorumuz; “bir sanat eserini anlama bilincine nasıl erişilir?”

Yanıtı kendi içinde saklı olan böyle bir soruyu cevaplayabilmek için öncelikle “sanat nedir ve neden sanatı anlamamız gerekir” konularına kısa bir giriş yapmakta fayda olacaktır. Sanatın, ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemekle birlikte, ilk insanların mağara çizimlerini de sanat olarak değerlendirdiğimizde, o günden bu güne gelen yolculuk göz önüne alındığında, sanat ve sanatçının bulunmadığı bir toplum yoktur denebilir.

Her toplumda bir şekilde var olmuş olmakla birlikte sanat için, üzerinde anlaşılmuş olan ortak bir tanım yoktur. Filozoflar, tarihçiler, edebiyatçılar veya estetikçiler farklı tanımlar yapmışlardır. Örneğin, sanat tarihçisi Herbert Read, sanat güzellik duygusunun maddeye yansımadır derken; Benette Groce, sanatı bir anlatım aracı olarak görür ve temelinde sezginin olduğunu ifade eder. Edebiyatçı Tolstoy ise sanatı, sanatçının dile getirdiği kendi duyguları olarak tanımlar. Bu tanımların ortak noktalarından hareketle sanat, insan duygu ve düşüncelerinin ahenkli ve uyumlu bir şekilde işe aktarılmasıdır¹ denebilir.

Özellikle Batı’daki Aydınlanma sürecinden sonra, sanatın bir yansıtma olduğu düşüncesi yeniden ağırlık kazanmış ve neo-klasikler sanatı şu iki şekilde yorumlamışlardır: 1) Sanat genel doğanın yansıtılmasıdır. 2) Sanat idealleştirilmiş doğanın yansıtılmasıdır². Her iki yoruma göre sanat yansıtmadır ancak yansıtılan gerçeklik aynı değildir. Kişi, zaman ve mekan boyutuna göre bu anlam ve gerçeklik, farklılaşabilmektedir.

Çoğu kez sanat için, becerikli bir çift göz ve el yeterli bilinir. Sanat, beynin değil, bedenin becerisi olarak görülür. Oysa sanat duygu ve düşünceye dayalıdır. Duygunun - düşüncenin dışı vurma halidir. Dolayısıyla sanat, sanatçının duygu ve düşüncelerini yapıtları yolu ile anlayanların haz duyduğu üst düzeyde yapılan profesyonel bir etkinliktir. Diğer bir deyişle

¹ Detaylı bilgi için bakınız; <http://alonot.com/estetik-ve-sanat-ders-notlari/>

² Berna Moran (1983), Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, İstanbul: Cem Yayınevi.

sanat, bireyler arası iletişim kurma yöntemlerinden de birisidir. Bireyin kendini anlatmada kullandığı en etkili dilin kendisidir. Tıpkı şairin kendi iç dünyasını ‘güzel söz’lerle, müzisyenin ‘güzel ses’lerle anlatması gibi ressam ve heykeltıraş da ‘güzel biçim’lerle kendini anlatmaya çalışır. Bunu da imge ve mecaz yaratarak yaparlar. Anlatıkları olayı, konuyu anlamak için de sanatlarında kullandıkları çok özel imge ve metaforu (mecazı) bilmek gerekir. Bu yüzden nasıl ki filozofların ‘söylemlerini’ anlamak için özel bir ‘bilgi cephanesi’ gerekiyorsa, sanatçıları anlamak için de benzer bir bilgiye ihtiyaç vardır. Kişiliklerindeki farklılıklar nedeni ile sanat yapanların dili, farklılıklar gösterir ve biri diğerine hiç benzemez. Hele hele, mecaz (metafor) ve imge kullanmışlarsa anlatmaya çalıştıkları konu ve olay iyice karmaşıklaşır. Bu yüzden sanatçıları anlamak her daim zor olmuştur.

Tam da bu aşamada gelelim ana - temel sorumuza: Bir sanat eserini anlamamız için ne yapmamız gerekir? Diğer bir deyişle, bu denli anlaşılması zor olan bir dili kullanan sanatçıları anlamak için neye sahip olunmalı ya da ne yapmalı?

Bir sanat eserini anlayabilme bilinci, çoğunlukla bireyin toplumdaki konumu ve o toplumda sahip oldukları ile doğru orantılıdır. Zira, henüz ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda temel gereksinimlerini karşılamaktan yoksun olan birinin, sanat ya da sanatı anlamaya çalışmak gibi bir sorunu olmayacaktır. Dolayısıyla, bireyin sanat ile ilgilenmesi için öncelikle temel yaşamsal gereksinimlerinin ilerisine geçmiş olması gerekir. Ancak temel yaşamsal gereksinimlerini karşılamış olan her bireyde, sanatı anlama bilinci oluşur diye bir önerme de tamamen yanlış olur. Bu nedenle bireyin, sanatı anlama bilincine erişebilmesi için ayrıca özgür ve eleştirel bir düşün sistemine de sahip olması gerekir. Zira bir birey eğer özgürce, kendi iradesi ve eleştirel aklı ile sanat eserine bakamıyorsa, onu anlaması ve yorumlaması çok zordur ya da eksiktir denebilir.

Dolayısıyla yaşamı, bireyi, toplumu ve oradan hareketle evreni bilmeli ve onlara kendi gözleri ile bakabilmeli, düşünüyü ile yorum getirebilmelidir. Toplumun tüm dinamiklerinden haberdar olmalıdır. Ortak sevinçlerinin ve hüznlerinin farkında olmalı ve tüm dünyanın buldukları ortak değerleri bilmelidir. Yani, siyaseti bilmeli, davranış ve düşünce biçimlerinden haberdar olunmalı ki, sanatçının yapıtlarında eleştirdiği konular rahatlıkla okunabilsin, değerlendirilebilsin. Psikolojiyi bilmeli ki yapıtlarda dışa vurulan bireysel davranışlar kolayca anlaşılsın. Anlamları, değerleri bilmeli ki, sanat eserine kendi yorumunu getirebilsin. Sosyolojiyi bilmeli ki sanat eserinin toplumsal boyutu ve işlevi hakkında kanaat oluşturabilsin.

Örneğin, İspanya iç savaşından haberi olamayanların, Picasso'nun Guernica'sını anlaması olanaklı değildir. 1900'lü yılların başında Avrupa'da baş gösteren yabancılaşmayı bilemeyenler Munch'un Çılgılık'ını; Marlyn Monro, Elvis Presley benzeri çağdaş mitlerin ortalığı kasıp kavurduğu 1960'lı yılların sosyolojisini bilmeyenler, Popart'ı asla doğru okuyamazlar. Tıpkı 1848 İngiltere Sanayi Devrimi'nden habersiz olanların Emil Zola'nın Germinal romanını anlayamayacakları gibi...

Düşüncelerinden dolayı vatanından sökülüp atılan Nazım'ın şiirlerindeki vatan hasretini anlamak da özel bir çaba gerektirir. Necip Fazıl'ın “davası zıddımdır, ama en güzel vatan şiirleri Nazımındır” cümlesi öylesine söylenmiş bir söz değildir. Bu yüzden bir sanat eserini yazarak anlatmak, çoğu kez zordur. Sanat eseri, kendine has, başka bir şeyde olmayan bir duygu ve dokuya sahiptir. Kendisine bakanın sahip olduğu göz, sezgi, idrak ve akıl kendince anlar ve yorumlar sanat eserini. Her sanat eserinde başka bir anlam ve şekil vardır. Eserin haykırdığı bir mesaj vardır. Dolayısıyla, sanat eserini anlayabilmek için sanatçının yaşamını ve yaşadığı psikolojik, sosyal, politik, kültürel ve ekonomik ortamlar hakkında da bilgi sahibi olmak gerekir. Çünkü sanat eserini anlamaya ve yorumlamaya çalışırken, onu alıp bir çerçevenin içine sıkıştırıp, tek tanımla “evet bu şudur” demek mümkün değildir. O eserdeki mesajı yakalamak, ışığı görmek ve ondan bir anlamda feyz almak önemlidir. Tıpkı gerçeğin ne olduğunu tanımlamaktan ziyade “gerçeği aramanın” önemli olması gibi. Sanat eserinin zaman ve mekan boyutunda, ona bakanın düşün dünyasında yarıttıklarının farklılaşmasından hareketle, önemli olan tanımlanmış – değişmez, kalıp bir sanat tanımlamasından ziyade sanatı arama faaliyeti ve süreci daha çok önem kazanır. Çünkü bu yolculukta hem birey ve hem de sanatçı, görüp geçirdikleri, deneyimledikleri yaşam merhalelerinden hareketle bir olgunlaşma, diğer bir deyişle, sanatı her hücrelerine sindirme yolunda mesafeler katetmiş olur.

Daha açık bir ifade ile birey ve sanatçı, sanatı arama yolculuğunda tam anlamı ile daha da insanlaşır. Seven, sayan, koruyan, kollayan, yardım eden, ayırmayan, kayırmayan, anlamaya çalışan, neden – sonuç ilişkilerini kurabilen, sadece bir tek kaynaktan beslenmeyen ve o kaynağın değerleri – kriterleri ile yargılamayan; üzerinde yaşadığımız doğa ve içindekileri, yaşam varlığı ve dengesi için olmazsa olmaz gören, bu düşüncelerle bir sanat eserindeki ahenk, estetik ve uyum gibi yaşamın da aslında bir sanat ve sanat eseri olduğunu kavrayabilen İNSAN olur.